

Niki D'Amore*

Smrt v življenju: zombi-natakarica in njen šef »korporativnost«

Če vas vaša natakarica spominja na zombija, naj vas to nikar ne preseneča. Če imate izkušnje z delom v strežbi, vas najbrž niti ne. Streženje hrane se lahko izkaže za nevaren posel. Tudi če ne jeste tovarniško-rejene, z amonijakom preparirane govedine, se kot obiskovalec večine ameriških ali kanadskih verižnih restavracij vsakodnevno soočate z živo smrtjo ali jo zanikate, za seboj pa puščate trupla, takšna in drugačna. Če soočanje zavračate – kar v bistvu pomeni, da se pretvarjate, kot da do njega ni nikoli prišlo, četudi na neki ravni veste, da je –, si ne domišljajte, da lahko ubežite tudi njegovim efektom in afektom. Druga zgodba seveda je, če ne veste, kaj se dogaja. V vsakem primeru, potem ko preberete ta članek, tega izgovora ne boste več imeli.

Članek preučuje strežbo kot živo smrt. Najprej predstavi strokovne psihoanalitiške koncepte Freuda in Lacana. Zatem elaborirano predstavi kontekst korporativnega kapitalizma, v katerem se pojavi animirano truplo. Nazadnje prek refleksije lastne izkušnje v članku raziščem pogoje, v katerih se slednje proizvajata, ter praktične in teoretične implikacije fenomena. Zagovarjam tezo, da strežba v verižnih restavracijah vodi v smrt v življenju na enega od dveh možnih načinov: preko smrti osebka, ki, začaran v avtomatizmu, umanjka – jaz, ki se poistoveti s korporativno agendo, se na zahtevo telesa pogosto izgubi – ali hiper-vesela smrt iskrene povezave posameznika s telesom, hotenja katerega se ignorirajo, čuti pa se preobrazijo, ker ga presega pamet, ki jo kot pravo zapoveduje korporativno.

Ti alternativni v grobem ustrezata Freudovima konceptijama značilno ženske – v prvem primeru – in moške – v drugem – subjektivitete ter Lacanovima konceptijama ženskega in faličnega užitka.¹ S tem, ko se izgubi v *condition seconde* in

¹ Četudi pridemo do različnih zaključkov, je moja konceptijo dveh oblik smrti, do katerih privede strežba, navdahnilo delo Borsch-Jakobsona *Lacan: Absolutni gospodar* [*Lacan: The Absolute Master*] (1991). Ženski subjekti so, zanimivo, odsotni iz teksta, ki osvetljuje vprašanje, zakaj moškemu subjektu ni pogodu ek-staza Drugega: Umreti, oprostite, izgubiti se si želimo le, če se lahko pri početju opazujemo. Opazujte se!

* University of Toronto, Kanada

ko prične njeno telo delovati v skladu z goni, ki bi jih rada zanikala, histeričarka posebej ženske subjekte (Freud, 1931: 227). Freud v resnici nikoli ni sprejel ideje odsotnosti v *condition seconde* ne glede na to, da je Preliminarni prikaz *Študij o histeriji* (1895) spisal skupaj z Breuerjem. Kmalu po izidu *Študij* je Freud že vztrajal: osebek je bil prisoten; naknadno je (ideacijski, ne afektivni) spomin prepustil potolažitvi in ga mora le znova sestaviti s pomočjo prostih asociacij.² Govorim o odsotnosti, vprašanje, ali je osebek sploh zares bil, pa puščam odprto, da bi opisala stanje, v katerem se osebek počuti, kot da je izgubil svoj jaz. Vprašanje, ki sledi iz tega, je: kateri jaz? Jaz, ki se identificira s katerim modelom? Po Freudu so subjekti, utelešeni kot ženske, za histerijo dovzetni iz vrste razlogov, med katerimi prednjači nepravilno oblikovanje nadjaza.³ To ženski preprečuje, da bi prevzela moški model subjektivitete, za katerega sta potrebna zmožnost mišljenja in razumevanje koncepta pravice neodvisno od čustvenega življenja (Freud, 1925: 257-58).⁴ Vprašanje, ki se postavlja tukaj, pa je: katera pravica? Pravica po katerem modelu?

Lacan ni človek, ki bi govoril o transu. Sta ga pa nedvomno zanimala ek-staza svete Tereze in neizrekljivi dogodki, ki ob-stajajo [*ex-sist*] na točki neskončnosti onkraj družbenega in simbolno kodiranega reda (Lacan, 1975: 76; 57-60, 89; 7-8, 10). Ženski užitek vključuje ek-statično ugodje/bolečino telesa, ki izkuša neskončnost dozdevno onkraj družbeno-simbolnega reda. Telo se približuje neskončnosti, ko oseba izgubi samo sebe. K faličnemu užitku, na drugi strani, sodi uživanje v statusu in objektih, ki odražajo status in so povezani z močnim občutjem samega sebe. Iz tega izhaja tudi nauk Lacanove zgodbe o papigi in Picassu (*ibid*: 6; glej tudi 93): Ženske ljubijo status. A pride jim praviloma drugje.⁵ Status, tako kot ek-stazo, lahko razumemo zgolj v okviru lokalnega in glo-

² Zanimivo je, da telesa moških subjektov lahko razumemo, kot da se podrejajo na svoj lasten način; praksa prostih asociacij pa spremeni osebo v procesu kultiviranja stanj, ki bi jih lahko dojemali kot disociativna.

³ Več o teh razlogih v Freudovih poznejših delih o ženskah: *Nekaj psihičnih posledic* (1925), *Ženska seksualnost* (1931), in *Ženskost* (1933), kot tudi v njegovi študiji primera Dore (1905).

⁴ Če histerija zaznamuje žensko subjektiviteto, prava moškost spodleti v obliki obsesivne nevroze, kjer se oseba poslužuje in se utruja pri sledenju neke vrste nesmiselnim ritualom, s katerimi poskuša vzpostaviti občutek reda, namesto da bi delovala v skladu z institucijami, ki zagotavljajo določen status in prispevala k njihovi kulturi.

⁵ Konceptualno zlitje ptičev in žensk je vseprisotno. Podlago za lastno razumevanje razmerja med oblačili in statusom jemljem pri Gendlinu (1986). V razpravi o poteku sanj zapiše: »Oblačila so človekov 'spredaj', njegova 'javna identiteta', način, kako se predstavlja« (86).

balnega institucionalnih kontekstov.⁶ V nadaljevanju kontekstualiziram zgornje psihoanalitske koncepte v razpravi o disociativni »patologiji« in realijah vsakdanjega življenja v sistemu korporativnega kapitalizma, posebej kot se preigravajo v sferi ženskega dela.

Kontekst trupa: Korporativni kapitalizem in množična potrošna kultura

Dolga leta sem delala v industriji, ki jo imenujejo strežba. Prvo službo sem dobila pri T. G. I. Friday's. Friday's (ali, za Britance, ki so iz restavracije v Covent Gardenu naredili najbolj dobičkonosno enoto te verige v svetu, »T. G. I.'s«) je popoln prototip (post)moderne korporacije, ki jo trenutno upravlja Carlson, Inc., po lastnem opisu globalno podjetje za gostinstvo in turizem v zasebni, družinski lasti: »ena od klasičnih zgodb o uspehu v ameriškem sistemu svobodnega podjetništva«. Friday's, ki so ga leta 2006 uvrstili na seznam ameriških najboljših blagovnih znamk, se dandanes ponaša z več kot 900 restavracijami po svetu, njegov glavni štab pa domuje v Carrolltonu v ameriški zvezni državi Teksas. V poletu perestrojke so Friday's kot prvo ameriško restavracijo z neformalnim ambientom odprli tudi v Moskvi. Zgodbo o nastanku verige pa lahko beremo tudi kot posebljenje ambivalentnega odnosa med oblikovanjem družbe množične potrošnje in emancipacijo žensk – procesoma, ki sta si vsak po svoje utirala pot v ZDA šestdesetih let 20. stoletja.⁷

Friday's je leta 1965 ustanovil Alan Stillman, in sicer kot način, kako spoznavati ženske. A ne kakršnihkoli. Stillmana so posebej zanimale stevardese in manekenke, stare med 23 in 37 let, ki se jih je vse več selilo v vse številčnejše stolpnice newyorške četrti Upper East Side Manhattan, kjer je tedaj živel in delal kot prodajalec parfumov (Patton, 1994; Ninivaggi and Twilley, 2010). Zanimale so ga, z drugimi besedami, ženske srednjega razreda, ki so ravnokar – v duhu popuščanja primeža tradicionalnega modela požrtvovalne gospodinje, ki se je uveljavil po drugi svetovni vojni – vstopile v svet t. i. rožnatih ovratnikov. Hitro rastoča veriga restavracij, ki je apelirala posebej na ženske, je postala svojevrsten fenomen, ki so ga mnogi nato vzeli za zgled. Prepoznali so jo namreč kot

⁶ Obeyesekere (1984) predstavi prepričljiv argument, zakaj je ekstazo potrebno obravnavati v odnosu do kulturnega in institucionalnega kontekstov.

⁷ Podatki iz prejšnjega odstavka so objavljeni na spletnih straneh T. G. I. Friday's in Carlson Inc. v rubrikah Soba za medije [*Media Room*] in Zgodovina [*History*].

ponudnika družbenih in družabnih storitev za celo generacijo žensk, ki so se priseljevale v mesto; kot prvo ustanovo, kamor so samske delovne ženske lahko prihajale z jasnimi nameni: da bi pile, se srečevale z moškimi in se prepuščale ženskemu čvku (Ninivaggi and Twilley, 2010). Dotlej je bilo njihovo družabno življenje na ravni skupnosti namreč relativno neorganizirano, kar so občutile kot razburljivo, a obenem živce parajočo novo vrsto svobode, v čemer so priložnost ugledali tudi komercialni podjetniki. To so bile ženske, ki so se s pomočjo »ženske higijene«, kontracepcije in sfere uslug začenjale počutiti osvobodene v odnosu do lastnih zmožnosti nadzirati funkcije svojih teles in dogodke, ki so krojili njihova družbena in družabna življenja. Proces pa je potekal tudi v kontekstu pomanjkanja medgeneracijskega usmerjanja in lokalnih institucij, ki bi odgovarjale njihovim partikularnim, ženskim potrebam. Emancipacijo so ženske glede na razred, barvo kože, etnično pripadnost, starost in zunanji izgled doživljale različno, pogosto pa jo je spremljal občutek, da bi bilo zanjo potrebno tudi posredovanje korporacij.⁸ Podjetniki so hitro zagrabili priložnost in pričeli ponujati proizvode in storitve, ki naj bi ženskam pomagali zaživeti v za njih novih okoliščinah.

Phil Patton (1994) v članku »Agents of Change«, napisanem za revijo *American Heritage* zatrjuje:

[Po prelomnem uspehu prve restavracije] sta [ameriški reviji, op. prev.] *Newsweek* in *Life* na prizorišče poslali poročevalce, ki so T. G. I. Friday's prikazovali kot prvo bojno vrsto seksualne revolucije. Omehčalo se je stigmatiziranje samskih, posebej žensk, izginjati pa je začela tudi stigma, s katero so se prej soočale ženske, ki so bare obiskovale brez spremstva. »Resnično morate biti hvaležne človeku, ki je izumil kontracepcijsko tableto,« pravi Stillman. V šestdesetih je bila tableta simbol vsaj v tolikšni meri kot učinkovita substanca [...] A duhovni premik je segel še globlje. Stillman je dejansko pričel s *komercializacijo seksualne svobode*, potjo, ki so jo začrtali Helen Gurley Brown in drugi. Brownova je na prizorišče stopila kot urednica *Cosmopolitan*, revije, ki ji je ponudila forum za »odkrite pogovore« o seksu, in sicer leta 1963, ko je začela izhajati tudi revija *The Feminine Mystique*. T. G. I. Friday's bi težko opisali kot profeminističen lokal, a razvoja feminizma si ne bi bilo mogoče predstavljati brez sprememb, k uveljavljanju katerih so prispevali kraji kot Friday's. (poudarki avtorice)

⁸ Za podrobno obravnavo teh tem glejte Brumberga (1997), Chernina (1985) in Wolfvo (1990).

Friday's, ki javnost vedno nagovarja k užitku, sicer pripisujejo tudi izum izraza »veselih uric« (Ruffo, 2001). Že ime samo je izredno zgovorno, saj upodablja vektor sproščanja nadzora, ki zaznamuje množično potrošno kulturo,⁹ nosilcem slednje pa zagotavlja fantazijo neprekinjene sprostitev – sprostitev, ki jo sicer povezujemo z uspešno izpolnjeno (dobro plačano) nalogo in kompenzacijo v obliki »zasluženega« razvajanja, ki sledi. Vse pove že slogan blagovne znamke: »Pri nas je vedno petek«. Bolj poštena bi bila lahko le še razlaga: »Občutek petka je lahko vaš za določeno ceno«. Potrošniška kultura prodaja množicam sprostitev, medtem ko razčlovečujoči delovni pogoji v korporativnih verigah pri osamljenih zaposlenih generirajo neprestano potrebo po sproščanju. Množična družba ponuja nekaj za vsakogar, do leta 1965 pa se je razvila do te mere, da je sleherniku ponujala posebno stvar, trženo posebej zanj, z določenim cenovnim razponom in vrstami sprostitev, primernimi in dostopnimi vsakemu razredu.¹⁰

Pogoji produkcije trupla: Profesionalna vitrina in fantazija petka

Strežno osebje pri Friday's ne naseda fantaziji, ki jo prodaja njihov delodajalec, ki ga kličejo »korporativno«. Predobro namreč ve, koliko nadzora je potrebno za kulisami, da se obiskovalcu zagotavlja občutek neprekinjene sprostitev. »Za kulisami« je na tem mestu primeren izraz, saj vodstvo natakarkarje opominja, da so »na odru«, in vzdržuje rigorozne igralske standarde, da obiskovalčeve izkušnje fantazijskega petka ne bi prekinjale nevšečnosti, kot zavedanje, v kakšnih pogojih se ta občutek proizvaja. Resen, standarden pogoj za delovno mesto natakarkarice so bili tako na primer podaljški las, veliki za pest mojega menedžerja. Vsak večer, preden sem lahko šla domov, je preštel, če je bilo na vsaki od miz, za katere sem bila odgovorna, po 20 vrečic sladkorja in po 14 pakiranj sladkornega nadomestka Sweet-and-Low. Ob začetku vsake izmene me je zvijalo v želodcu. Pričakovali so, da bom v zaslepljujoči bleščeči, brezskrbni, hiper-veseli maniri

139

⁹ Zaretsky (2005) trdi, da sta se ideologiji »sproščanja« in »relaksacije« razvijali vzporedno z množično potrošnjo in se postavljale po robu poudarku na samonadzoru, ki korenini v idealih razsvetljenstva (7).

¹⁰ Glejte Brumberga (1997) za celovito obravnavo komercializacije ženskih teles in funkcij. Orbach (1986) poleg tega ponuja analizo množične družbe in potrošne kulture, pri čemer opaža: »Visoka moda se reproducira na vseh ekonomskih ravneh. Veleblagovnice v ZDA tako res demokratično prodajajo in izobešajo obleke istih krojev, a različnih cen v različnih nadstropjih. Od najugodnejših kosov v kleti do salonov z dizajnerskimi oblačili, individualizirani butiki odgovarjajo različnim denarnicam žensk-nakupovalk« (81).

sledila protokolu. Gostinstvo je lahko posel, ki povezuje, a tovrstno delo bi lahko »ob pamet« spravilo katerokoli žensko.

A kdor želi ohraniti službo, naj si priti ob pamet raje ne drzne. Tudi jaz si nisem, vsaj ne takrat, ko sem bila na odru. Prepričljivo sem igrala vlogo dobre zaposlene, ob »zdravo in pravo« pamet sem bila lahko v prostem času, potlačeno zaničevanje (točneje, misli nanj), ki sem ga čutila do službe, pa je na plan prihajalo v obliki želodčno-prebavnih težav, za omilitev katerih mi je zdravnik predpisoval draga zdravila, ne da bi, seveda, povprašal po družbeni in politični etiologiji mojega zdravstvenega ne-lagodja. Freud je dobro vedel, da lahko učinkovito ignoriramo misel, ne pa afekta. Moje stanje je bilo tako popolna ilustracija tistega, kar so dinamični psihologi, kot je Despina, vedeli že od začetka 19. stoletja: pamet, ki jo imajo za »zdravo in pravo«, je lahko še kako »narobna« (Ellenberger, 1970: 131) – posebej, z besedami zgodovinarjev, ko je v stanju zavesti, ki ga določa opresivna institucija, ki ljudem, tako zatiranim, nalaga zahteve.¹¹ Če se vam zdi, da vaša natararica zgleda kot zombi, gre najbrž za popolnoma razumno reakcijo. A gotovo ni pri pameti, ki jo imajo pri Friday's za zdravo in pravo. Delo, kot je strežba pri Friday's, lahko ob »pravo« pamet spravi katerokoli žensko. In ne zgolj zaradi bolečega nasprotja med fantazijo nenehne, neprekinjene sprostitve, ki jo prodaja Friday's, in realnostjo pogojev, v katerih delajo zaposleni, ki vam to fantazijo strežejo. Dolgo, rigorozno urjenje – ki vključuje učenje na pamet vsebine priročnikov, polnih sloganov, ki »vžgejo« in retoričnih figur, teste iz (izjemno podrobnega) poznavanja produkcije, pravila glede uniforme, zavajajoče prijazne intervjuje z vodstvom in postopkovne prakse, kot prodajne kvote – *strežno osebje zaznamuje z blagovno znamko Friday's*. Če ste kdaj stregli v verižni restavraciji, veste: Tekmovalnost, ki prihaja na plano pri borbi za izmene in mize, je ubijalska, nagrajujejo pa se le najbolj prepričljivi sodelovanje na izpopolnjevanjih, zvestoba blagovni znamki in entuziastično upoštevanje pravil. V tem oziru se za strežno osebje pri Friday's zdrava in prava pamet definira kot istovetenje s korporativno agendo, tako da se internalizirane zapovedi prelijejo v uslužno, zvesto in entuziastično obnašanje. Menedžerja lahko zlahka zamenjate za prijatelja. Dokler v njegovem navodilu pronicljivo in izzivalno ne prepoznate abstrakcije brez obraza, delodajalca, »korporativnega«.

¹¹ Glej Boddy (1989), Gherovici (2003), Lambek (1981), Lewis (1971), Obeyesekere (1984), in Winter (1998). Ti teksti problematizirajo simplistične definicije opresije.

Ravno to stanje stvari in ne performativnost sama po sebi strežbo pri Friday's spreminja v vitrinski poklic najnesrečnejše sorte. Vitrinski poklic je ta, ki kupcu prodaja delavčevo naklonjenost in afekt [*affect(ion)*]. Podobe učinkujejo na ravni pomena in vsebujejo utelešene afekte, ki koreninijo v individualnih in skupinskih (pra)zgodovinah. Predpostavlja se, da govorijo resnico o značaju, duši in statusu posameznika. Dokler in do mere, do katere delavčeva zunanja podoba ugodno vpliva [*affects*] na kupca – in dokler pravna ureditev vzdržuje pravila prostega trga, ki zapovedujejo, da moramo stranki dati tisto, kar si želi – se lahko uveljavljene standarde lepote osebju vsiljuje kot (formalno) razumen predpogoj za pridobitev službe. Uveljavljeni standardi lepote se spreminjajo z modnimi smernicami. »Lepotna poklicna kvalificiranost« [*Professional Beauty Qualification*]¹² pa postaja vse natančnejši kazalnik slabih trgov dela in časov ekonomske nestabilnosti, ko je konkurenca huda tudi na trgu celo najmanj zaželenih delovnih mest.

Za tiste, ki prodajajo afekte in naklonjenost, je lahko v vitrinskih poklicih veliko umetnosti, veliko čudovitega. Načeloma gre tu za primere, ko ima vitrinski delavec nadzor nad, ali vsaj primerljiv vpliv na kreativne plati in procese proizvodnje, kjer je prostor za spontanost in interakcijo med vitrinskim delavcem in stranko, in kjer delavca spodbujajo k izražanju svojega mnenja, tudi kritičnega vodstva (v mejah korektnosti, ki se razlikujejo glede na sfero delovanja in priložnost). V restavracijah, kot je Friday's, natakarkar predstavlja edino stično točko med vašim utelešenim jazom in rizomatskim, drevesu podobnim omrežjem odnosov, vtkanim v hrano, ki jo proizvajajo, pripravijo in postrežejo vam. A ker organizacija dela pri Friday's – t. j., ker Friday's navidezno razbija procese proizvodnje, priprave in prezentacije s ciljem obdržati stroške na nizki, dobiček pa na visoki ravni¹³ – natakarkarji ne glede na vse urjenje, ki smo ga deležni, nimamo popolnoma nikakršnega nadzora nad tem, kako hrano proizvajajo in pripravljajo, tudi če pretežno nenaklonjena publika meni, da smo za to odgovorni ravno mi. O hrani, ki jo strežemo, nas ne naučijo ničesar; razen, seveda tega, kako mora izgledati in tehnik, s katerimi naj bi jo učinkoviteje prodajali. Priložnosti za iskreno srečanje med natakarkarjem, ki o hrani ne ve skoraj ničesar razen njene podobe in cene, in stranko, ki Friday's obišče ravno zato, ker noče razmišljati o

¹² Termin uvede Wolfova (1990), ko demonstrira, kako ameriška zakonodaja podpira delo korporacij, kot je Friday's.

¹³ To proizvaja zanimivo delitev med mačističimi vrstami, ki podpirajo »hišo« iz ozadja in hiper-veselo, spoštljivo vitrino feminizirane »fasade« »hiše«.

zapletenem klobčiču odnosov, v katerem se hrano proizvaja, pripravlja in prezentira. Ne-razmišljanje o tovrstnih zadevah pa je ravno tista oblika kompenzacijskega razvajanja, za katero je Friday's strokovnjak.¹⁴

Praktična filozofija: Disociacija in Alienacija (in tujost do naroda) [*Alien(to the (n)ation*)]¹⁵

Da je iskreno srečanje med natakarkjem in stranko onemogočeno strukturno, nadgrajuje dejstvo, da so veliko restavracij verige Friday's namerno gradili v bližini številnih turističnih atrakcij. To drži tudi za Niagarske slapove v Ontariu, kjer sem delala sama. V osnovi je to pomenilo, da nas niso obiskovale lokalne »redne stranke«, tiste, ki bi si v odnosu z natakarkjem morda želele recipročnosti, torej razmerja, v katerem odnos do natakarkja (čustveno) vpliva na odnos natakarkja do stranke. Pri Friday's ni občutka kontinuitete. Le bežni utrinki in fragmenti tujih življenj v trenutkih odmika od vsakdanje realnosti. Ljudje, ki grejo mimo. Ljudje, ki grejo mimo, ki se najverjetneje ne bodo vrnili in ki jih recipročnost ne zanima.

Račun za fragmentacijo in tovrsten turizem dobijo natakarkji. Nista majhni že mentalna in emocionalna cena, k njima pa je treba dodati še simptome konverzije ter posledice bolj fizičnega in materialnega značaja. Natakarkji Friday's dolge ure, pogosto pozno v noč, preživijo na nogah; premikajo se in več del naenkrat opravljajo v vratolomnem tempu, ko brez odmorov manevrirajo med polnimi pladnji in zahtevami strank. Omejitve, ki jih postavlja starajoče se telo, načeloma pomenijo, da je tovrstno delo nemogoče opravljati dolga leta. Je nepredvidljivo, perspektive pa niso rožnate. Ne glede na prizadevanje Friday's, da bi deloval kot vzorno podjetje, globalni vodja v gostinstvu, imajo zaposleni zelo malo ugodnosti, če odštejemo nekaj redkih izjem simbolnega pomena, do katerih zaposleni za polovični delovni čas nimajo dostopa. Napitnine so predvi-

142

¹⁴ Zanimivo je, da so nad vprašanji politično-ekonomskega značaja (o pogojih dela in odnosih med proizvodnjo, pripravo in prezentacijo) dandanes prevladali pomisleki o zdravju posamičnih strank in njihovi pravici dostopati do informacij o številu kalorij in gramov maščobe v katerikoli jedi.

¹⁵ Zgodovinsko gledano disociativna stanja (v našem razumevanju termina) nastopajo kot tuja do vladajočega družbeno-simbolnega reda, ko so mediji [v terminologiji transa, op. prev.] marginalizirani moški in ženske. Kot tujce številne obravnave prav tako pogosto opisujejo določene sodobne razširjene primere, pretežno žensk, katerih statusa še niso zmožni opredeliti kot subverzivnega.

dljivo nepredvidljive, natakara pa sme obdržati le tri četrtnine celotnega zaslužka iz te kategorije. Ostalih 25 odstotkov se odbije [*tipped out*].¹⁶ Govorimo o plačah, ki omogočajo le preživetje iz dneva v dan. Dobesedno.

Ameriško ministrstvo za delo je letos restavracijo T. G. I. Friday's v Framinghamu skupaj s 34 drugimi restavracijami v zvezni državi Massachusetts uvrstila na seznam lokalov, kjer so odkrili resne kršitve določil Zakona o pravičnih standardih dela, in sicer tistih o minimalni urni postavki, o nadurah in o knjigovodstvu. Natakariji Friday's, ki so jih prizadele kršitve, bodo prejeli (formalno) pravičen delež (že predolgo) neizplačanih plač v skupnem znesku 1,307 milijona ameriških dolarjev in, če bodo korporacijo spoznali za kršitelja, odškodnino. Ameriška ministrica za delo Hilda L. Solis v nedavnem sporočilu za javnost priznava:

V gostinstvu delajo nekateri med najslabše plačanimi delavci v naši državi, ki lahko postanejo žrtve izkoriščanja. V odzivu na razširjeno neupoštevanje zakonodaje, ki smo ga odkrili [na strani industrije strežbe], bomo okrepili prizadevanja za spoštovanje pravnih ureditev, da zagotovimo, da zaposleni dobivajo minimalne plače in plačane nadure, kakor zahteva zakon. (V: Petroni, 2012)

Minimalna urna postavka natakarja v ZDA trenutno znaša 7,25 ameriškega dolarja. V Kanadi se le te razlikujejo od province do province. V Ontariu znaša 10,25 kanadskega dolarja, s posebnima postavkama 8,90 dolarja za točilce alkohola in 9,60 dolarja za študente, ki med študijskim letom delajo manj kot 28 ur na teden.¹⁷ Ta minimalni znesek vključuje tako »osnovno« ali »gotovinsko« plačo *kot tudi* napitnino.¹⁸ Delodajalec mora zagotavljati, da skupni izkupiček, ki ga v obliki plače in napitnine prejmejo natakariji, dosega minimum. Problem, kot kaže nedavna raziskava ministrstva za delo, pa je v tem, da si korporativne

¹⁶ Odbitek od napitnine pri Friday's pomeni dajanje restavracije dela napitnine, ki ga potem managerji po lastni presoji razdelijo med osebje. Verjetno se zdi, da je sistem razmeroma lahko prelisčiti; a vse pri Friday's je mehanizirano, naročila strank pa se beležijo elektronsko. V času, ko sem bila pri Friday's zaposlena sama, se je pričakovalo, da zaposleni vodstvu prepustijo približno 3,5 odstotka od prodaje, ki so jo naredili v eni noči. Možno je, da so se številke od takrat spremenile. Javno dostopnih informacij s tega področja, pomenljivo, ni.

¹⁷ Za več informacij glejte Zakon o standardih zaposlovanja, 2000 ontarijskega Ministrstva za delo. Dostopen prek: <http://www.labour.gov.on.ca/english/es/>.

¹⁸ V veliko državah, kot New York in New Jersey, natakarjem plačujejo po zakonsko določeni minimalni osnovni urni postavki: 2,13 ameriškega dolarja!

verige niti najmanj ne prizadevajo upoštevati te standarde. Friday's pa si medtem s pomočjo službe za odnose z javnostmi ustvarja nasmejana masko, in se na spletni strani predstavlja kot podjetje, ki se zavzema za vključevanje v življene lokalne skupnosti, in se dobrodelno osredotoča na »vprašanja državnega pomena, [kot so] Lakota, Bivališča, Izobraževanje in Mladina«.

Če vaša natarica torej izgleda kot zombi, ne bodite presenečeni, saj, kot pojasnjuje I. M. Lewis (1971), gre v obeh primerih natančno in paradoksalno za pogoje pretiranega reda na eni strani in pomanjkanja strukture in varnosti na drugi. Idealni pogoji za to, da vse več zatiranih in nasploh ljudi pride ob lastne »prave« pameti. Kot ženska iz delavskega razreda v svetu po letu 2008, kjer se soočamo s feminizacijo revščine, je razumljivo, da bi lahko vaša natarica prišla ob »pravo« pamet. Je popolnoma v transu. Je živa smrt – animirano truplo pravzaprav, saj gre v odsotnosti jaza za avtomatizirano animacijo. Ampak Lewis v *resnici* ne uporabi pojma »zdrava pamet«. Raje, ko govori o transu, ki ga poskuša opredeliti nevtrarno, »v splošnem zdravstvenem smislu«, govori s pomočjo *Slovarja psihologije* založbe Penguin [*Penguin Dictionary of Psychology*], o »stanju disociacije, ki ga zaznamujejo pomanjkanje gibanja po lastni volji in pogosto avtomatizmi v dejanju in misli, kar se kaže v primerih, ko je oseba v stanju hipnoze ali deluje kot medij« (33). Problem pa je v tem, da se s tem, kaj naj bi bila »disociacija«, Lewis ne ukvarja.

Disociacija pomeni veliko reči. Lahko zavzema različne oblike in služi raznim namenom. Kot ga danes najdemo v klinični rabi, se koncept največkrat nanaša na stanja, ki jih zaznamuje slaba prilagojenost na vladajoč družbeni in simbolični red. Po modelu zahodne medicine tako nekdo zapade v disociativno stanje, ko pride ob pamet, ki obče velja za pravo v smislu, da učinkovito internalizira pravilo ali pravila in se z njim(i) identificira.¹⁹ Kaj je pravo, je relativno; podrejeno je lokalnemu in globalnemu redu. Po opredelitvi, ki velja za strežno osebe pri Friday's, je zdrava in prava tista pamet, ki se udejanja kot podredljiv, zvest in entuziastičen odnos do delodajalca, »korporativnega«. Tovrstne »zdrave« pameti so patološke, kot je dobro opazil zgoraj omenjeni Despina. In bolje je za punce, da pridejo obnje. Seveda če so pripravljene na to, da bodo tudi ob plače. Kljub temu, da jih načeloma povezujejo z lahkovernostjo in s poslušnim delavskim razredom, – da ne omenjamo, da večinoma zadevajo žensko sek-

¹⁹ Glede tega glej posebej: Gherovici (2003).

sualno opredeljene in kodirane osebe – je disociativnim motnjam (kakor jih pojmuje mi) skupna tudi zgodovinska in medkulturna zmožnost umetelno motiti, če že ne preprosto izzivati vladajoč družbeni in simbolni red.²⁰ Po drugi strani lahko disociativna stanja seveda prispevajo tudi k ohranjanju teh redov, kakor jih nekatere analize tudi dojemajo: rešujejo se lahko na načine, ki imajo natanko tak – afirmativni – učinek.²¹ Slep sledenje agendi Friday's, ki ga izkazujejo številni natakariji, bi lahko tako razumeli kot disociativno stanje, ki utrjuje korporativni kapitalizem.

V viktorijanski Britaniji, v kontekstu travmatičnih tehnoloških inovacij in vse večje mehanizacije, se je disociativna motnja, ki so jo opažali pri hipnozi, zoperstavljala specializaciji medicine in je predstavljala izziv uveljavljenim konceptijam človekove subjektivitete. Hipnoza nas sooči z (nad)naravnim dejstvom, da se lahko ljudje obnašajo kot stroji, stroji pa kot ljudje. Naznanja smrt pravnega subjekta, v kolikor naj bi bil ta samo-zaveden in samo-nadzorovan. Za civilizirane razumnike to lahko zveni izredno alarmantno. Ta občutek slabosti je nelagodno grozljiv [*uncanny*]. Podobnost z nadnaravnim je tisto, zaradi česar disociativno motnjo že od nekdaj povezujejo z »življenjem v smrti«. ²² Upam, da imate še dovolj čustev, da bi vas na enak način razorožila in iz tira vrgla vaša natakarica.

Zaključki: Soočanje s truplom

Ob naslednjem obisku restavracije v lasti korporativne verige boste imeli priložnost, da se soočite z živo smrtjo ali pa jo zanikate. V natakariju, ki vam bo stregel, se bo udejanila ali kot odsotnost v disociativnem avtomatizmu ali kot hiper-vesela smrt iskrene vezi med človekom in telesom, želje katerega se ignorira, čute pa spremeni, ker ga presega pamet, ki jo za zdravo in pravo označu-

²⁰ Glej: Boddy (1989), Gherovici (2003), Lambek (1981), Lewis (1971) in Obeyesekere (1984).

²¹ Glej: Boddy (1989), Lambek (1981), Lewis (1971) in Obeyesekere (1984). Glasba, posebej bobnanje, je v mnogih kulturah dolgo igrala posebno vlogo pri razvijanju disociativnih stanj, pogosto s subverzivnimi učinki. Subverzivna moč glasbe se izniči v projektih, kot je Ameriški idol, ki disociativna stanja kultivira pri množicah, tako da jim ponuja sprostitev in jim zagotavlja kontinuirano so-delovanje v potrošni kulturi. Ne pravimo, da milijoni gledalcev, ki boljčijo v TV ekrane, trpijo za disociativno motnjo, ker ta fenomen le utrjuje vladajoč družbeno-simbolni red.

²² Ta odstavek je navdihnil Winter, po katerem so povzeti tudi podatki (1998: posebej 121).

je korporativno.²³ Alternativi v grobem ustrezata Freudovima konceptijama značilno ženske – v prvem primeru – in moške – v drugem – subjektivitet in Lacanovima konceptijama ženskega in faličnega užitka. Skladnost je posebej zanimiva na točki, ko stanja blagega transa, kakor lahko označimo disociativni avtomatizem – ki vključujejo našo prisotnost (druge jaze ali obraze; druga omrežja ideacijskega materiala; drugačno etiko in periferne razloge) v odsotnosti osebe – zdrsnejo v globlja stanja, v katerih na površje pride »resnično« telo, medtem ko družbeno-simbolne forme (dozdevno) izginejo. V vsakem primeru, bodite kritični do svojega odziva, saj, kot prepričljivo pokaže Romanyszyn (1989), vaš odnos to trupla nakazuje na vaš praktičen pogled na svet (124; 103). Vaš odziv tako zgovorno priča o vašem značaju, duši in statusu. Imate oči in želodec za afekte in efekte organizacije dela in bifurkacije proizvodnje, priprav in prezentacije, ki zanikajo življenje? Če ne, kaj storiti? Idealni odgovor: posvetite čas in energijo združevanju delavcev v prehrabni industriji.²⁴ Malo verjetno, saj vem. Najmanj, kar lahko storite, pa je, da svoji natakariči pustite radodarno napitnino.²⁵ Od dela, ki je tako razčlovečujoče, da je kakršnakoli metoda samopomoči premalo, da bi ji ponudila pravo zdravilo, je to ne bo rešilo. Lahko pa, da bo njeno življenje zaradi tega postalo vsaj malo znosnejše.

Prevedla Nataša Majsova

²³ Vsak natakariči pri Friday's se na novo sooča z dilemo ustanovitelja Stillmana: »Nisem se hotel prodati, ampak tudi *ne* hotel se nisem« (Ninivaggi and Twilley, 2010). Gre za situacijo, kjer je vsaka rešitev poraz, a vsaka alternativa obenem ponuja svoje zadovoljstvo/bolečino.

²⁴ Več informacij na spletni strani Združenih delavcev v prehrabni industriji in komerciali Kanade: <http://www.ufcw.ca>.

²⁵ Ta scenarij predpostavlja, da ste že eni od verižnih restavracij. Imate drugo izbiro: ne obiskujte restavracij v lasti korporativnih verig! Izberite raje restavracije ali alternative, kjer se lahko tako vaše oči kot želodec soočijo s pogoji proizvodnje in dela.